

DIANA DE LA OSTROV

În anul 1972 cu ocazia unor lucrări agricole în grădina casei cu nr. 45, aparținând sătenței Iozefa Iosivoni, din satul Ostrov (comuna Rîu de Mori, jud. Hunedoara), a ieșit la iveală o splendidă statueta romană din bronz, reprezentînd pe zeița Diana (fig. 1—1d). Dimensiuni: înălțimea 16,2 cm, lățimea maximă 4,6 cm, înălțimea feței 1,6 cm. Figurina, turnată destul de masiv, este goală în interior, păstrîndu-se excelent patina verzuie caracteristică bronzului. Starea de conservare este foarte bună, piesa suferind pe alocuri cîteva zgîrieturi (sînt vizibile clar în fig. 1a și 1d) datorate fie unor condiții de păstrare (mici deteriorări în decursul veacurilor), fie neatenției descoperitoare¹ care a lovit din greșeală statueta în timpul greblatului. Este proprietatea Muzeului de arheologie din Sarmizegetusa². Nr. inv. 1468.

Statueta înfățișează pe Diana, zeița vînătorii. Divinitatea este în picioare (fig. 1), fiind surprinsă într-o poziție ce sugerează o scenă cinematică. Centrul de greutate al corpului este plasat pe vîrfurile picioarelor, puțin îndoit, celălalt (pe a cărui talpă se observă un nit de fixare), adus lateral, fiind ușor înclinat spre spate. Personajul are figura cu trăsături de adolescentă (fig. 1a), față ovală, ochii mari și pupilele marcate (desigur, locul vopselei sau al unor pietricele colorate, astăzi pierdute), nasul drept, urechile ușor alungite, gura cu buzele cărnoase întredeschise, bărbia mică, gîtul prelung. Părul bogat se remarcă printr-o coafură foarte interesantă; șuvițele formează rulouri ordonate în genul unei calote care acoperă capul (pavilioanele urechilor sînt libere) și sînt strîns legate cu o panglică (*taenia*) în regiunea cefei într-un mic coc (fig. 1b). Corpul prezintă forme destul de pline, lucru ce se poate constata prin aerul ce îl degajă, în general, statueta și, în special, prin cuta adîncă de la baza gîtului (fig. 1a). Diana poartă două piese de îmbrăcăminte; un chiton scurt, pînă la genunchi, de tip doric³, ce face falduri verticale sau semicirculare, mulat după forma trupului, al cărui contur

¹ Sperăm ca exemplul tov. I. Iosivoni, ce a dus această frumoasă statueta la Muzeul de arheologie din Sarmizegetusa, să fie urmat și de alți cetățeni din satele învecinate Ulpiei Traiana, care descoperind interesante vestigii romane în zonă (și desigur multe sînt încă tînuite sau vindute unor colecționari particulari!) le fac astfel cunoscute, piesele păstrîndu-se, totodată, la loc sigur în cunoscutul lăcaș de cultură din Sarmizegetusa.

² În cadrul unui repertoriu exhaustiv al bronzurilor figurate romane păstrate în Muzeul de arheologie din Sarmizegetusa, se cere să fie menționată pe scurt și această reprezentare. Vezi, A. Rusu, E. Nemeș, C. Pop, în *Sargetia*, XI, 1974, nr. 2, fig. 2.

³ Spre deosebire de chitonul de tip ionic, ce acoperă și picioarele, chitonul doric este scurt pînă la genunchi. Cf. P. Paris—G. Roques, *Lexique des antiquités grecques*, Paris, 1909, p. 430—431, s.v. χιτών.

Fig. 1 — Diana de la Ostrov (fața).

Fig. 1a. — Diana de la Ostrov (detaliul capului).

Fig. 1b. — Diana de la Ostrov (spatele).

Fig. 1c. — Diana de la Ostrov (lateral dreapta).

Fig. 1d. — Diana de la Ostrov (lateral stînga).

te și o tolbă, confecționată, pare-se, din piele sau dintr-un alt material perisabil. Atît poziția corpului (picioarele pe vîrfuri), cît și partea inferioară a veșmîntului desfăcută în evantai (fig. 1c—1d) ca și cînd ar fi bătută de vînt⁴, indică clar că este vorba de Diana în caracteristica scenă a vînătorii. Zeița este, parcă, surprinsă încercînd să-și armeze arcul cu săgeata, în momentul opririi brusce, puțin dezechilibrată, după ce urmărise în fugă un animal.

⁴ Această formă a veșmîntului are reușite analogii în arta clasică a genului. Vom aminti aici — ca să ne limităm doar la Dacia — o reprezentare după un altar votiv de calcar, descoperit la *Apulum* (L. David-Teșosu, în *RömRum*, p. 224, piesa F 137 = *Civiltă*, p. 202—203, piesa F 19; M. Bărbulescu, în *Dacia*, N.S., XVI, 1972, p. 210, nr. 3, fig. 2), o statueta de marmură provenită de la *Ulpia Traiana* (L. David-Teșosu, în *RömRum*, p. 223, piesa F 135 = *Civiltă*, p. 203, piesa F 21; M. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 212, nr. 27, fig. 11), o teracotă găsită la *Apulum* (M. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 213, nr. 39, fig. 14) ș.a.

se ghicește astfel foarte ușor, iar deasupra un himation cu decolteu triunghiular, tiv și marginile late. Acesta este înnodat peste umeri, drapajul fiind alcătuit din pliuri fie verticale (în porțiuni din spate și părțile laterale), fie semicirculare (peste piept). Haina vaporosă se prinde peste mijloc cu un cordon torsionat. Încălțămîntea este cea specifică, adică sandale ușoare de vînătoare, cu barete, una scurtă orizontală plasată peste baza degetelor, cealaltă, mai lungă, situată vertical și prinsă de o curea răsucită, aflată la mijlocul gabei, curea ornamentată cu cîte două frunzulițe cu virful în jos. Brațele, ridicate la înălțimea pieptului, sînt întinse lateral și puțin oblic spre stînga. În căușul mîinii stîngi strîngea, probabil, arcul (astăzi pierdut), iar în pumnul celeilalte mîini ținea săgeata (de asemenea, dispărută). Desigur, personajul a avut pe spa-

Referindu-ne la descoperirile genului cunoscute în Dacia romană această piesă o plasăm în categoria „variantei transilvănene”⁵ a unor astfel de figurații (mai numeroase), categorie care înfățișează pe Diana în picioare în cadrul acțiunii cinegetice, spre deosebire de cealaltă grupă „variantea sud-dunăreană”⁶, unde divinitatea apare călare.

Sub aspect iconografic, acest tip de *Artemis*⁷ își găsește bune analogii, unele aproape perfecte, în arta sculpturală romană, cum ar fi de pildă bronzul păstrat în Biblioteca Națională din Paris⁸ (fig. 2), figurinele provenite de la Clermont-l'Hérault⁹ (fig. 3), Pagonda¹⁰ (fig. 4), Efes¹¹ (fig. 5) ș.a. Desigur, aceste mici opere de artă de factură provincială, confecționate uneori în serie, își au prototipul comun — și dacă facem această afirmație ne gândim la coafura interesantă (în primul rînd), la vestimentație și la faldurile, parcă plutitoare, ale îmbrăcăminții — într-o celebră statuie elenistică de marmură a Artemidei, expusă astăzi în Muzeul Louvre¹².

Sub raport artistic, statueta descoperită la Ostrov vădește o deosebită măiestrie a execuției. Deși cîteva amănunte anatomice (figura oarecum rigidă, ochii prea mari, brațele destul de lungi etc.) lasă să se întrevadă mîna unui meșter autohton, eleganța și aerul degajat ale acestui bronz — pe care din considerentele respective îl încadrăm cronologic în secolul al II-lea e.n. — fac ca cele cîteva constatări privitoare la unele detalii să nu fie prea mult luate în seamă. „Greșelile” de confecționare sînt inerente dacă se are în vedere că este vorba de o piesă turnată într-un tipar provincial, al cărui model, deși inspirat din „albu-mele artistice” ale vremii care circulau în lumea mediteraneană clasicizată, nu a putut imita la perfecțiune prototipul respectiv.

Cit privește originea figurinei de la Ostrov, înclinăm a crede că ea provine de la *Ulpia Traiana*, fiind produsul unei officine locale și ajunsă la Ostrov, localitate situată în apropierea capitalei provinciei nord-dunărene, într-o perioadă și în condiții rămase necunoscute. Această ipoteză o considerăm plauzibilă dacă se ține seama de faptul că distanța între Ostrov și Sarmizegetusa este mică, apoi de frecvența destul de mare a descoperirilor la *Ulpia Traiana* a monumentelor dedicate Dianei (6 inscripții¹³, 3 reliefuri votive de piatră¹⁴, o statueta de marmură¹⁵ și 2 bronzuri¹⁶), monumente ce ar putea indica popularitatea deosebită de care se bucura cultul zeiței vînătorii în metropola Daciei traiane.

⁵ M. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 215.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 217.

⁷ Pentru tipul artistic, folosim denumirea originală grecească de *Artemis*, tip adoptat de către arta romană.

⁸ S. Reinach, *RépStat*, II, 1, Paris, 1897, p. 311, nr. 3.

⁹ Idem, *op. cit.*, p. 312, nr. 1.

¹⁰ *Ibidem*, nr. 2.

¹¹ Idem, *op. cit.*, IV, 1910, p. 186, nr. 1.

¹² Idem, *op. cit.*, I, 1897, p. 144, pl. 285, nr. 419.

¹³ M. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 205, nr. 37—40 (inscripții cu proveniență sigură), nr. 53—54 (inscripții cu proveniență nesigură), cu bibliografia.

¹⁴ Idem, *op. cit.*, p. 211, nr. 7—9, cu bibliografia.

¹⁵ Idem, *op. cit.*, p. 212, nr. 27, cu bibliografia.

¹⁶ *Ibidem*, nr. 34—35, cu bibliografia.

Fig. 2 — Figurina din Biblioteca Națională din Paris (după S. Reinach).

Fig. 3 — Bronzul de la Clermont-l'Hérault (după S. Reinach).

Fig. 4 — Statueta de la Pagonda (după S. Reinach).

Fig. 5 — Figurina de la Efes (după S. Reinach).

Frumusețea deosebită a acestei figurine, care poate sta alături de cele mai reprezentative opere de artă din provincia nord-dunăreană, ne determină a-i da denumirea de „Diana de la Ostrov“, denumire care sperăm că va fi acceptată de către specialiști, piesa ajungînd poate la celebritatea cunoscutei statuete de bronz aurit „Diana de la Sarmizegetusa“¹⁷.

În încheiere, se cuvin citeva cuvinte despre locul de descoperire al figurinei. Din actuala așezare Ostrov, punct cunoscut în literatura arheologică românească¹⁸, provin un număr relativ mare de inscripții și monumente sculpturale romane din piatră, originare fie de la mormintele ce se aflau lângă drumul ce ducea la *Ulpia Traiana*¹⁹, fie aduse aici în decursul timpului din *Sarmizegetusa*²⁰. Printre acestea amintim cele încastate în zidul „ciclop“²¹ de incintă al curții bisericii din localitate (o bancă²², două busturi funerare²³, piese arhitectonice decorative²⁴ ș.a.) sau alte citeva sculpturi detașate²⁵. Nutrim speranța — mai ales dato-

¹⁷ C. Daicoviciu, *TransAnt*, fig. 20, fără comentariu; H. Daicoviciu, în *OmD*, p. 131—139; H. Daicoviciu, în *RömRum*, p. 222, piesa F 127, pl. 7 (= *Civiltă*, p. 204, piesa F 26); M. Bărbulescu, *op. cit.*, p. 212, nr. 34, fig. 13.

¹⁸ *Vezi Rep. ms; T.I.R.*, L 34, Budapest, p. 86.

¹⁹ C. Gooss, în *AVSL*, XIII, 1876, p. 297.

²⁰ *CIL*, III, 1431, 1435, 1443, 1471, 1478, 1480, 1483, 1485, 1510, 1515, 1535.

²¹ Al. Bărcăcilă, în *ArhOlt*, 2, 1923, p. 192.

²² J. F. Neigebaur, *Dacien aus den Ueberresten des klassischen Alterthums, mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen*, Brașov, 1851, p. 75, nr. 44.

²³ *Ibidem*, nr. 19, 36—37; Al. Bărcăcilă, *op. cit.*, p. 194, nr. 3; V. Wollmann, *Monumente epigrafice și sculpturale romane din Ulpia Traiana* (în ms.), nr. 3—4, fig. 4—5.

²⁴ J. F. Neigebaur, *op. cit.*, p. 74, nr. 21; Al. Bărcăcilă, *op. cit.*, p. 195, ornamentul nr. 2; V. Wollmann, *op. cit.*, nr. 5—8, fig. 6a-b—9.

²⁵ F. A. Marsigli, *Danubius Pannonico Mysicus*, II, Haga—Amsterdam, 1726, tab. 59; S. Hohenhausen, *Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen*, Viena, 1775, p. 68, 71—78, 81—82, 132.

rită reluării săpăturilor arheologice la *Ulpia Traiana*, după o întrerupere de peste trei decenii — că se vor face câteva periegeze²⁶, exhaustive, absolut necesare, în zona largă a teritoriului capitalei Daciei pentru depistarea și salvarea unor monumente romane încă necunoscute sau recuperarea altora (dacă se mai păstrează) și a căror amintire este de mult uitată în colbul unor cronici scrise în veacurile trecute.

CONSTANTIN POP — EMIL NEMEȘ

DIANA FROM OSTROV

(Abstract)

In 1972 a casual discovery in the village of Ostrov (Hunedoara district) revealed a splendid Roman bronze statuette, representing Diana (fig. 1—1d). Dimensions: 16,2 cm high, 4,6 cm broad. The piece is exhibited in The Archaeological Museum of Sarmizegetusa (inv. no. 1468).

This figurine, of an uncommon elegance, has good analogies in the classical art of the genre, as for instance the bronze in The National Library of Paris (fig. 2) or the pieces coming from Clermont-l'Hérault (fig. 3), Pagonda (fig. 4) and Ephesus (fig. 5). All these statuettes are supposed to imitate a famous prototype, an Hellenistic statue of Artemid from The Museum of Louvre.

The statuette from Ostrov, dated in the IInd c.o.e., maybe, comes from *Ulpia Traiana Sarmizegetusa* (Ostrov is not far from the capital of the Trajanian province) being the work of a local artisan. It can stand together with the most important figurative representations discovered in Roman Dacia. Owing to its beauty it has been called „Diana from Ostrov“, a name under which, we hope, from now on we shall meet it in the archaeological literature.

²⁶ Așa cum a făcut parțial colegul V. Wollmann de la Institutul de istorie și arheologie din Cluj, care a semnalat câteva interesante monumente (vezi V. Wollmann, *op. cit.*).